

## „Az irodalom megmaradt értékörzőnek...”

BESZÉLGETÉS FÜZI LÁSZLÓ IRODALOMTÖRTÉNESSZEL



Ma is sok szállal kötődik Szegedhez Füzi László irodalomtörténész, aki magyar–történelem–20. századi magyar irodalom szakon 1979-ben szerzett diplomát az egyetem bölcsészkarán. Három évig középiskolai tanár volt Egerben, 1982-ben lett a Forrás munkatársa, 1989-től pedig főszerkesztőként jegyzi a Kecskeméten megjelenő rangos irodalmi folyóiratot. Kutatási területe Németh László, József Attila és Márai Sándor munkássága, valamint – határoktól függetlenül – a mai magyar irodalom. 2004-ben József Attila-díjjal, 2005-ben Tiszatáj-díjjal tüntették ki. Számos kötete jelent meg, a *Lakatlan Sziget*ben azt írja: az irodalomból a számára egzisztenciálisan fontosat választotta ki, és az irodalomnak nem a tudományos vetülete – irodalomtörténet, irodalomelmélet – foglalkoztatja, hanem az írókhoz hasonlóan az, amiből élni lehet, ami az ember gondolkodásába a művekből bekerülhet. Szerkesztői munkáját nyitottság, értékközpontúság, szekértáboroktól és irányzatoktól való függetlenség, az új iránti fogékonyság és az értékörzés egyszerre jellemzi. Egyaránt publikálnak lapjában népinek és urbánusnak tartott szerzők, olyanok, akik a Bács-Kiskun megyei irodalmi hagyományokat éltetik, és olyanok is, akiknek folyamatos jelenléte a kortárs világirodalommal való naprakész kapcsolatot jelzi. Füzi Lászlóval a Forrás kecskeméti szerkesztőségében a mai magyar irodalmi folyóiratokról, a szerkesztői munkáról és a 60 éves Tiszatájhoz fűződő kapcsolatokról is beszélgettünk.

– *Mióta olvas irodalmi folyóiratokat?*

– Amikor 1973-ban végeztem a soproni Széchenyi István Gimnáziumban, még szinte természetesnek számított, hogy a középiskolás diákok olvastak folyóiratokat. Székér Endre példája is bizonyítja: a hatvanas években a diákjai kezdeményezték, hogy a Katona gimnázium színjátszó együttese adja elő az Új Írásban megjelent Pilinszky-oratóriumot. Sopronban Szalay Dénes volt a magyartanárom, ő a teljes magyar irodalmi folyóirat-paletta átlátta. Nemcsak a hazait, hanem az erdélyit és a vajdaságit is. Óráról órára beszámolt arról, hogy mit olvasott. Mivel irodalmi érdeklődés volt bennem, így 1971–72-ben már az Új Írást, a Tiszatájat, a Jelenkort, a Forrást, a Valóságot, a Kortársat, az Igaz Szót folyamatosan olvastam. A folyóiratok világa természetes közeg lett számomra. Miután magyar–történelem szakot a szegedi egyetemen hirdettek, érettségi után oda felvételiztem. Amikor egyetemista lettem, jelentkeztem Ilia Mihály határon túli magyar irodalom „speckol”-jára. Kapcsolatba kerültem Ilia tanár úrral és a Tiszatájjal. A történet azzal folytatódott, hogy két hét múlva Ilia tanár úr szólt: vannak duplumai, menjünk ki hozzá könyveket választani. Kós Károly- és Szilágyi Domokos-kötetet választhattunk. Beke György volt az első erdélyi író, akivel a Tiszatáj szerkesztőségében nála találkoztam. Ilia tanár úr már nem volt a Tiszatájnál, amikor Szegedre jött Balogh Edgár, aki azután a lakásán meglátogatta. Én kísértem ki hozzájuk Bálint Sándort – még a harmincas évekből is-

merték egymást Balogh Edgárral. A Tiszatáj akkor kért először írást tőlem, amikor 1982-ben a Forráshoz kerültem. Azóta is folyamatos kapcsolatban vagyok Szegeddel: Ilia tanár úrral, az egyetemmel, Olasz Sándorral, Fried tanár úrral, sokakkal – nem is folytatom tovább a felsorolást, nehogy kihagyjak valakit.

– *Diploma után három évet töltött Egerben középiskolai tanárként, hogyan került a katedráról a Forráshoz?*

– Úgy éreztem, a folyóirat magához rántja az embert. Harcias időszak volt az, politika, társadalomban zajló viták, a Forrás a szociográfiáival. Kecskeméten azelőtt mindössze egyszer jártam, egyetemi csoporttársam, Kozmács István hívott meg, hogy tartsak előadást Németh Lászlóról. A diákokon kívül két felnőtt jött el meghallgatni, hogy mit mondok: Pintér Lajos, a Forrás szerkesztője és Lezsák Sándor Lakitelekről. 1981-ben már jelen voltam kritikával, kisebb dolgozatokkal a Forrásban, sőt Cs. Varga Istvánnal egy alaptémát vettünk elő, ami számomra a mai napig fontos: a Németh László és József Attila közti vitát, egymáshoz való viszonyukat és a gondolkodásuk egymáshoz való viszonyát. 1982 szeptemberében még Egerben írtam meg Pintér Lajos kérésére a Németh László Tanú-járól szóló dolgozatomat. Ez azért is emlékezetes számomra, mert akkor küldte el egy csomagban a folyóirat-sorozatot Ilia tanár úr, akinek csak annyit írtam, hogy erre a munkára kértek, de Egerben nincs meg a folyóirat. Érdekes volt, hogy amikor a Forráshoz kerültem, tördelőszerkesztőként a saját írásomat kellett elsőként betördelnem.

– *Mennyire volt más az akkori Forrás? Mennyit változott a folyóirat negyedszázad alatt?*

– Akkor gyakorlatilag a folyóiratokból lehetett tájékozódni a magyar társadalomról. Csoóri Sándor nevezetes mondatát – a szociográfia nem más, mint a hiányzó magyar újságírás – igaznak tartottam. Ha a magyar szociográfia nagy pillanatait nézzük, akkor azt láthatjuk, hogy mindig reformperiódusban született meg, azaz még csak azt sem lehet mondani, hogy ellenzéki műfaj lett volna. Akkor született jó szociográfia, amikor az ország vezetésében is érdeklődés volt a társadalmi bajok iránt. Az már más kérdés, hogy a szociográfia mindig tovább ment, mint amit a vezetés akart. A társadalom és az irodalom mindig túlfutott a politikán, mert az egyik valódi reformokat akart, valódi eredményeket, a másik pedig nem. A hetvenes–nyolcvanas évek fordulóján, amikor végeztem, az volt a kérdés: lehet-e jobb országot csinálni, mint amiben éltünk. Hallatlan nagy társadalmi feszültségek voltak. Ma is úgy látom, a magyar társadalom a hetvenes évek végére teljesen megérett az átalakulásra. Mindenki tudta, hogy nem lehet úgy élni tovább, ahogyan addig. A nyolcvanas évek megkésés volt, tíz év üresen telt el. A folyóiratok nagyon sokat tettek azért, hogy a társadalomról való radikálisabb gondolkodás a felszínre kerüljön és ott is maradjon. Említhetném a Mozgó Világ-ügyet, az 1986-os Tiszatáj-botrányt. A Szárszószámmal, a népfőiskolákról szóló számmal közel volt a Forrás is ahhoz, hogy megtörténjen a szerkesztőség felszámolása, ennél kisebb „botrányok” sűrűbben akadtak. Hatvani Dániel sorozatban kapta az utolsó pártfigyelmeztetéseket, Zám Tibornak, Buda Ferencnek számos ütközése volt a helyi politikai vezetéssel. Az irodalom ott és akkor – és: itt és ekkor – közvetlenül politizáló, társadalommegismerő, tudatformáló szerepet töltött be, szükség-szerű volt, hogy eljusson abba az állapotba, hogy képviselői akár a politikában is részt vegyenek. Azóta gyökeres változások történtek. Az irodalom megmaradt irodalomnak, ér-

tétkörzőnek. Az 1989-es váltás után a politikum mintha kilépett volna az irodalomból, másrészt a demokrácia fokmérőjeként tűnt fel az, hogy minden, ami megíródott, az irodalmi lapokban megjelenjen. Mostanra ez a kérdésfeltevés már a múlté, úgy gondolom, kialakultak a jó lapok és a rossz lapok, van jó irodalom és rossz irodalom.

– *Sokszor felvetett kérdés: egyáltalán kell-e az államnak ennyi lapot támogatnia. Mit gondol erről?*

– Úgy látom, hogy mára kialakultak azok a standard lapok, műhelyek, amelyek bizonyították: érdemesek a támogatásra. Én jó szemmel nézem az új lapokat is, de az a régi típusú szerkesztőségi munka, műhelymunka – ami abból áll, hogy levelet írunk, elolvassuk és megköszönjük a kéziratot, korrektúra van, témákat vetünk fel, tematikus számokat tervezünk, szóval nem egyszerűen postafiókként működünk, hanem oda és vissza kapcsolatban vagyunk az írókkal –, szerzőként azt látom, hogy ez egyre kevesebb lapra jellemző. A félreértések elkerülése miatt el kell mondanom, hogy ezek között a lapok között vannak új és régi lapok is. Azt gondolom, mostantól még inkább a minőségi kiválasztódás következik.

– *Akadnak olyan vélemények is, hogy a Nemzeti Kulturális Alapnak ki kellene választania a tíz legjobb irodalmi folyóiratot, és csak azt kellene támogatnia.*

– Igen, de akkor hol a megújulás? Arról is szó volt, hogy tizenkét folyóirat nemzeti intézményként működjön. Az eleve elrendeltség minden rendszerben megmerevedést hozna létre. A lapoknak ma évente kell pályázniuk, ebből következően minden évben a bizonytalansággal kell szembenézniük, de a központiként kezelt tíz–tizenkét lapban sem tudok hinni, hova lenne akkor a természetes különbözőség, a táji-történeti kötődés, ami a magyar irodalmi folyóirat-kultúra sajátos színezetét adja? Az irodalmi folyóiratok szerepe a közvetlen politizálásból átalakult, megváltozott, értékörzéssé, hagyományos irodalmi, emberi értékek őrzésévé, és az irodalmi kultúra működtetésévé. Ebben benne van a szakmaiság is. A színháznak is vannak szakmai alaptörvényei: rossz darabot nem játszanak, ha a színész kimegy a színpadra, tudja, hogyan kell kimennie – másképpen, mint egy nem színésznek. Ugyanígy az irodalmi folyóiratoknál is alapvető dolog a szakmai minőség kérdése.

– *Takáts József írta a hazai irodalmi folyóiratokról szóló, nagy visszhangot keltett 2004-es tanulmányában: ma tulajdonképpen két kortárs irodalmi kánon létezik párhuzamosan egymás mellett. Szerinte például a Hitel és a Jelenkor olvasói a másik lap szerzőivel nem találkozhatnak saját folyóiratukban. A Forrás a jó példa: köztes-integráló pozíciót foglalt el.*

– Nem szeretem a kanonizálást, mert merevvé teszi azt, aminek organikusnak, mozgékonynak kellene lennie. A kánon mindig egy múltra utal, az írás és a szerkesztés mindig a jövőre. Ha egy lapszám vagy egy könyv megjelenik, abban a pillanatban túl kell lépnie a kánonon, ezért azt gondolom, akik kánonban gondolkodnak, mereven gondolkodnak. Persze tudom, hogy a könyvkiadók, a lapok számára és az olvasók tájékozódásához is szükség van bizonyos támpontokra, de az irodalomnak, a művészetnek folyton meg kell újulnia. Ebből következően azt sem tudom elfogadni, hogy aki hagyományosabb társadalomszemlélettel bír, az kevésbé modern mű megteremtésére képes, vagy aki modern művet ír, az nem viszonyul a társadalmi kérdésekhez. Számomra ezek álkérdések. Esterházy

Péter publicisztikája közismert. Buda Ferenc költészetén lehet érezni a megformáltságot, a csiszoltságot, a művességet. A kanonizáció választóvonalai számomra nem léteznek. Folyamatosan olvasok, és azt érzem, a kanonizált művek átlépnek az álkérdéseken. Ez a legnehezebb: folyamatosan olvasni úgy, hogy közben mindent folyamatosan újra kellene olvasni. Most épp Babitscsal kapcsolatban éreztem ezt. A Forrásnál evidensen nem foglaltunk állást a kanonizáció kérdésében, mindig az adott művet, kéziratot néztük, és nem azt, hogy milyen vonulathoz illeszkedik. Én kifejezetten szeretem a renitenskedést az irodalomban. El tudom fogadni, hogy valaki hosszú kéziratot ad, sőt olyanok is akadtak, akikkel előre megállapodtam egy-egy sorozatról. Például Sándor Ivánnal. Vagy hogy legfrissebb fájdalommat említsem: meghalt Ryszard Kapuscinski, akinek kilenc könyvét közöltük folytatásokban. Más lapok hasonló sorozatokba, főként előre nem láthatókba, nem nagyon mentek bele. Gion Nándortól úgy közöltünk két regényt is, hogy csak az első fejezet volt kész, és hónapról hónapra megírta a folytatást. Ebbe azért mentem bele, mert tudtam, Gion akkor fogja valóban megírni, ha határidőket kell betartania. Egy irodalmi folyóiratnak a legkülönbözőbb eszközökkel kell segítenie az irodalmat. Ha elolvasok egy verset, csak az érdekel, hogy tetszik-e vagy sem. Nem érdekel, hogy a szerzője az adott kánonban hol foglal helyet.

*– Egy vidéken szerkesztett lapnak az adott város, régió alkotógárdáját is fel kell vállalnia, azonban komoly feszültség támadhat, ha a minőséget tekinti az egyetlen fontos szempontnak. A Forrásnál hogyan sikerül ezeket a konfliktusokat kezelni?*

– Főleg 1989 táján voltak a Forrásnál ekörül viták. Két alapelv érvényes a szerkesztőségünkben ennek kapcsán: ami a humán kultúrán belül országos nyilvánosságra érdemes, azt képviselniük kell, meg kell mutatnunk. Szerencsére nem pusztán a folyóiratunk az egyedüli fórum, hiszen számos egyéb kiadvány, évkönyv, tudományos munka jelenik meg egyben. Ugyanakkor az is nyilvánvaló, hogy a hely szelleme létezik, s ezzel törődni kell, a hagyományokhoz viszonyulnunk kell, s ápolnunk is kell őket. Úgy látom, ezt a folyóiratok többsége kiválóan végzi. Számunkra ilyen hagyomány például Katona József vagy éppen Petőfi Sándor, de mondhatnám Kodályt, sőt Bartókot is, aki Kecskeméten adta elő először az Allegro barbarót. Németh Lászlót is említhetném, hiszen a Tanú itt jelent meg. Aztán Tóth Lászlót, s így tovább, akár egészen a ma élőkig. A Forrásban annak idején szociológiai leletként vizsgálta az egyik írás a Petőfi kiskőrösi szülőházának emlékkönyvébe írt bejegyzéseket. Ilyen módon a táj szellemi múltját fel lehet térképezni. Ugyanígy foglalkozunk a jelenleg itt élők művészetével, például Buda Ferenc költészetével. Szakirodalom teremtődik azáltal, hogy tanulmányok íródnak róla. Ha Pintér Lajos és Dobozi Eszter munkásságáról áttekintő tanulmány születik, ezzel máris a hely szellemével is törődünk, próbálunk kapcsolatot teremteni a múlt és a jelen között. Tóth Menyhértről emlékszámot készítettünk születésének 100. évfordulóján. Őt a Forrás már szinte a lap indulásakor felfedezte magának. Húsz-huszonöt éven át teremtődik meg az arculata egy folyóiratnak. Ilyen módon a Forrást Bács-Kiskun megyeinek tekintem, és ezt a legtermészetesebben vállalom. A régebbi szociográfia, különösen Zám Tibor szinte teljes munkássága az itt élő emberek gondjával foglalkozott. Buda Ferenc költészete is szociografikus. A Forrásra abszolút módon illik a Bács-Kiskun megyeiség – úgy, hogy közben nem hinném, hogy provinciális lenne. Magunk között úgy mondjuk: lokális, de nem provinciális.

– *Kevés magyar folyóiratnak van olyan állandó, világszerte jegyzett külföldi szerzője, mint a Forrásnak Ryszard Kapuscinski volt. A világirodalom jobbára csak tematikus számokban van jelen. Mit gondol erről?*

– Bonyolult jelenségsor következményének tartom, hogy a mai magyar folyóirat-kultúrából hiányzik a világirodalom. Megszűnt a világirodalom kanonizálása, vagy csak a legfelsőbb szinten nem szűnt meg. García Márquez, Updike, Kundera persze létezik. De a kanonizálásnak az az útmutató, irányító, figyelmet felhívó volta, ami egy kisebb jelenség kapcsán kevésbé elfogadható, a világirodalom kapcsán mégiscsak működött. Amikor a hatvanas évek végén a Nagyvilágot olvastam, akkor tudtam, hogy ami ott megjelenik, az az elfogadott, ha tetszik, „kanonizált” világirodalom. Ma ilyen szinten nincs elfogadott világirodalom, ezért minden lap próbálja megkeresni a maga „világirodalmi párhuzamait”. Az, hogy nálunk Ryszard Kapuscinski lett az egyik meghatározó „világirodalmi” szerző, ezer okkal magyarázható. Szerencsés emberi véletlenekkel is, azzal, hogy ő már a nyolcvanas években irodalmi estet tartott Lakiteleken, ahol én is ott voltam, és persze azzal is, hogy „a lengyeles költő”, Kovács István, aki Kapuscinskival szoros kapcsolatban állt, itt dolgozott a Forrás szerkesztőségében, valamint azzal is, hogy a Forrás szociográfiája és Kapuscinski szemlélete, ha lehet így mondani, rokon volt egymással. Mindezek együtt játszottak szerepet abban, hogy minden könyvét, ami az utóbbi tíz évben megjelent, mi azonnal közölhetjük fordításban, folytatásokban, Szenyán Erzsébet kiváló fordításaiban. Ez számomra fontos volt. Amikor a nyolcvanas években először Lakiteleken járt, és én mezei olvasóként az ifjak bátorságával megkérdeztem tőle egyik legjobb könyve, *A császár* kapcsán, hogy miért az etiópokról ír, miért nem a lengyelekről inkább, azt felelte: „Nekem minden sorom Lengyelországról szól.” Hosszan gondolkodva jöttem rá ennek a legmélyebb lényegére. Arra, hogy *A császár* nemcsak a hatalomról szólt, hanem abban az afrikai környezetben, ahol az emberi viszonylatok még egyszerűbben, durvábban mutatták meg magukat, ott közelebb jutott a hatalom természetéhez, mintha ezzel a hetvenes-nyolcvanas évek kelet-európai hatalmi áttételeit elemezve próbálkozik meg. A hatalomról többet tudott elmondani, ha Hailé Szelassziéről írt, mintha Edward Gierekről vagy másokról írt volna. De amit Szelassziéről elmondott, az jellemző volt a hatvanas–nyolcvanas évek szocialista diktátoraira is. Megerősítette a kapcsolatunkat, hogy *A birodalom* című könyve kecskeméti bemutatójára eljött hozzánk, 1993 júniusában. Hallatlanul nagy estét töltöttünk együtt vidáman anekdotázva. Az egyik legszebb Forrás-est volt. Amikor Kapuscinski könyveinek fordítójával, Szenyán Erzsébettel belépett a szerkesztőségbe, azt mondta: „Jó napot kívánok, Tóth Menyhért-képeket szeretnék nézni.” Mivel a Cifrapalotában volt az estünk, ahol Tóth Menyhért-életművét is őrzik, korábban átmentünk, és megnézte a képeket. Azután az esten felállt, és azt mondta: élete nagy szerencsésének tartja, hogy abban a galériában beszélhet, ahol Tóth Menyhért festményeit őrzik. Amikor *A birodalom*hoz anyagot gyűjtve három évig Szibériát járta, a szibériai hómezőkről mindig a Tóth Menyhért festette „fehérek” jutottak az eszébe – mondta. Ez számomra abszolút megmutatta, hogy létezik egyfajta közös látásmód. A Tóth Menyhért-féle festészet és a Kapuscinski-féle irodalom közel áll egymáshoz, mint ahogyan a Gion Nándor és a García Márquez által teremtett irodalom is közel áll egymáshoz, és valamilyen módon figyelniük kell erre. Amikor Kapuscinski az ugyancsak folytatásokban közölt *Lapidáriumban* a 20. század jellegzetes vonásait kereste, akkor két éven keresztül Sándor Iván sorozata jelent

meg vele együtt a magyar társadalmi átalakulásról – valahol párhuzamos jelenségek voltak azok, amelyekről a lengyel és a magyar szerzőnk írt.

– *Januárban a kortárs dán irodalmat bemutató tematikus számmal jelentkezett a Forrás. Miért épp a dánok?*

– A megyeiség egyik legérdekesebb megnyilvánulásának tartom ezt, hiszen amikor Bács-Kiskun megye és a dániai Viborg megye között létrejött a kapcsolat, a két megye vezetői úgy döntöttek, hogy a Dán Kulturális Intézet Kecskeméten fog működni. Amikor arról beszélünk, hogy a megyei műhelyekkel tartjuk a kapcsolatot, akkor számunkra természetes, hogy a dánokkal is kooperálunk. A dán számunk megjelenését két éves előkészítő munka előzte meg: a szövegek kiválogatása, fordíttatása és szerkesztése. A Dán Intézetet is megyei szellemi műhelynek tekintjük, és arra voltunk kíváncsiak, mit tudnak ők a mi világunkhoz hozzáadni. A hagyományteremtésnek ez is jó példája lehet. Tavaly nyáron kaptam meg a szövegeket, elkezdtem olvasni, és a huszonöt dán szerzőtől más élményt kaptam, mintha egy mai dán regényt olvastam volna. Ezek a versek, novellák, esszék megmutatták, amit egy regény talán nem lett volna képes: a dán irodalomban is ugyanolyan hagyományai vannak az egymásra utalásnak, a problémák cipelésének, mint a mi irodalmunkban. Egy soktényezős vonatkoztatási rendszerre nyitottam rá, olyanra, amelyen a mi irodalomunkban is jelen van. Ha mondjuk egy bolgár olvasó Buda Ferencet, Utassy Józsefet, Tandori Dezsőt és Kovács András Ferencet olvas együtt, akkor talán észreveszi, hogy közöttük nemcsak különbözőség van, hanem kapcsolatrendszerek is léteznek. Ilyen kapcsolatrendszerek mutatkoztak meg számomra a dán számban, és ezt nem tudom másnak minősíteni, mint az anyanyelvi kultúra szépségének. Mert minden kultúrának megvan az a belső, szép sajátossága, amihez csak az ismerői juthatnak igazából közel. Így, együtt olvasva ezeket a dán szerzőket, számomra ez váratlanul megjelent. Elkezdődik versben azzal, hogy mi is a dankság, előbukkan a vendégmunkások problémája, a külföldre menő dánok problémája. Innentől lett számomra igazán izgalmas ez a munka. Egyébként csináltunk más tematikus számokat is, szerintem mi jelentjük meg a legtöbbet. Szinte minden második számunkban van egy tematikus összeállítás. A szerkesztő számára persze egy tematikus szám összeállítása nagyobb feladat. Mostanában olyan sok jó kézirat érkezik, hogy kicsit visszafogjuk a tematikus számokat, hogy az élő anyagnak, a kritikának is nagyobb teret biztosítsunk, mint eddig.

– *Sokszor írt egykori tanárához, a magyar irodalom folyóirat nélküli főszerkesztőjéhez, Ilia Mihályhoz fűződő barátságáról. Mennyiben jelent mintát, példát Ilia tanár úr szerkesztői munkássága?*

– Szerkesztőknek, ha beszélgetnek, nem mindig szerkeszteniük kell, mint ahogyan az sem jó, ha az írók egymással mindig az irodalomról beszélgetnek. A fociisták sem a fociról beszélgetnek a meccs előtt. Láttam azt, hogy Ilia tanár úr hogyan szerkeszt, és ma is két-három naponta beszélgetünk telefonon, de közvetlenül arról, hogy mit és hogyan kellene csinálni, sohasem esett szó közöttünk. Annyira ismerjük egymást, hogy azt is tudom, ő ma hogyan szerkesztene. Ez a rejtett kötődések, kapcsolódások tere, összetettebb és bonyolultabb is egyszerre.

– *A Tiszatájnak és a Forrásnak feltűnően sok a közös állandó szerzője. Milyen a két folyóirat kapcsolata, tekinthetők-e akár testvér lapnak is?*

– Ma időnként felmerül az a kérdés, hogy melyik a legjobb irodalmi folyóirat Magyarországon. Ez a kérdést azért is nehéz megválaszolni, mert szerintem a legjobb lap kategóriája nem létezik. Mára olyan léptékű folyóirat-kultúra alakult ki Magyarországon, hogy ennek a fenntartását, működtetését egyetlen lap már nem tudja ellátni. Akár a kanonizált, elfogadott szerzők közlését, akár a hagyományokból, szerepvállalásokból kinövő feladatokat. Legalább nyolc-tíz lap alkotja azt a mezőnyt – plusz a határon túli lapok –, amelyek a magyar irodalmat működtetik. A Tiszatáj is egyike ezeknek a lapoknak, és úgy gondolom, a Forrás is. Nemcsak a Tiszatájval vannak közös szerzőink, hanem a Jelenkorral és az Alfölddel, vagy a Holmival is. Igazából egy mezőnyt látok. Ezzel együtt a Forrás és a Tiszatáj között kialakult valamiféle kapcsolat. A Tiszatáj nagy hatással volt az induló Forrás határon túli orientációjára. A folyóirat erdélyi, vajdasági magyar irodalommal való kapcsolata hatott mindaz, amit Ilia Mihály a Tiszatájban elkezdett. Persze ezzel a munkájával az Alföldre, sőt mindenkire hatott, s többek között ennek a munkának köszönhető, hogy ma már inkább az a kérdés, kell-e egyáltalán a határon túli jelző. Markó Béla nemrégiben arról beszélt, hogy szerinte ma már nem is kellene használni ezt a kifejezést, hiszen evidencia, hogy a magyar kultúra részei, ide tartoznak. 1989 előtt a Tiszatájnak a határon túli magyarsághoz, a Forrásnak a szociográfiához való kötődése volt kiemelkedő. Az volt a kérdés, hogy 1989 után hogyan tudnak ezek a lapok megújulni, és a megőrződésben, megújulásban a két lap azonos szerzőket is talált. Vekerdi Lászlót, Sándor Ivánt, Kovács András Ferencet, Tandori Dezsőt, de Utassy és Buda is mindkét lapnál örömmel fogadott szerző. Abban is hasonlít a két lap, hogy azonos szegedi egyetemi világból léptek ki a szerkesztők, így a tájékozódásban is van egyfajta rokonság. A magyar irodalmi kultúra eljutott oda, hogy a legjobb lapok közt – mert nagy az irodalmi termelés – komoly kapcsolódások vannak, miközben mindegyiknek megvan a maga sajátos vonulata, arculata. A Tiszatáj is a hagyományok és az új világ között próbál kapcsolatot teremteni, valahol ezt tesszük mi is. A Forrás hagyományait is megőrizzük, közben pedig az új világ jelenségeire reflektálunk. Ezért is vannak olykor közös választásaink, közös szerzőink. Természetesen a Tiszatáj is önálló világban él, ebben benne van – ahogyan nálunk is – a Németh László-hagyomány. Szegeden roppant gazdag szellemi világ, egyetemi világ, írói világ veszi körül a Tiszatájat. Bennünket is gazdag világ vesz körül, kicsit más karakterű, de ugyancsak fontos szellemi világ, s talán személyesebb is, mint másutt.

– *Azt is Takáts József vetette fel már említett tanulmányában, hogy a Nappali Ház képzőművészeti megtervezettsége mintát adhatott volna, mégsem igazán hatott a többi folyóirat külső megjelenésére. Ön szerint anyagi vagy más okai vannak ennek?*

– Szükség lenne változásra, de ennél kicsit bonyolultabb ez a kérdés. A magyar kultúra hagyományosan irodalomközpontú, ami azt is jelenti, hogy az irodalomnak csak kivételes példák kapcsán van meg a képzőművészet felé való friss tájékozódása. A tipográfia pedig képzőművészet. Ugyanakkor törekedni kell arra is, hogy a mű, történetesen az írott mű elsőbbséget kapjon, ha annak akarunk elsőbbséget adni. Ha a képnek, akkor olyan formát kell találni, amiben a kép lehet az elsődleges. Egy szövegtől idegen képnek, grafikának a szövegbe tördelése illogikus, mert a szöveg és a kép között nincs kapcsolat, s nem is teremtdik köztük kapcsolat. Egy szöveg csak olyan fotót, illusztrációt bír el, amivel kap-

csolatban van. A legtöbb lapnál ezt nem találom meg, ettől kezdve viszont üressé, öncélúvá válik a képekkel való bővészkedés... Mindezekén túl az anyagi kérdés is meghatározó, azaz ma pénz sincs arra, hogy egy folyóirat kísérletezzon. Foglalkoztat ez a kérdés, mert érdekel a képzőművészet, de nem érzem azt a formát, ami a képzőművészettel együtt élve az irodalomnak azt az elsőbbségét meg tudja adni, ami szükséges ahhoz, hogy egy mű önmagában létezni tudjon. Ritka az olyan lap, mint az Új Symposion volt, ahol a grafikusok és az írók, költők együtt gondolkodtak, egy fészekaljából bújtak elő.

– *Nem minden folyóirat büszkélkedhet olyan mintaszerűen szerkesztett, jól működő honlappal, mint a Forrás. Miért tartja fontosnak, hogy naprakészen letölthetők legyenek a lapszámok a világhálóról, és mit gondol, az internet milyen hatással lesz az irodalmi folyóiratok működésére?*

– 1998 óta tesszük fel a lapszámokat a világhálóra, úgy, hogy az aktuális hónap már olvasható. Mások más gyakorlatot követnek. Úgy gondolom, azért kell azt tennünk, amit teszünk, mert a terjesztéssel is gondok vannak, másrészt megváltozott a szövegekhez való viszony is. Olvasni jómagam hagyományos módon újságot, folyóiratot vagy könyvet szeretek, de létezhet olyan helyzet, amikor a verset is és a tanulmányt, recenziót is információként kezelik, az internet pedig ma már a tájékozódás, az információk begyűjtésének egyik legfontosabb tere. Márpedig az információszolgáltatásnál ott kell lenni. Ha valaki kíváncsi arra, hogy kiről mi jelent meg a Forrásban, akkor ehhez az internet lehet az egyik legfontosabb eszköz. Tudomásul kell vennünk azt is, hogy magyarul nem csak a szűk Kárpát-medencében olvasnak. Amikor Kertész Ákos kisregényére az internetre való feltételt követő napon már Ausztráliából érkezett egy tényszerű kérdést érintő reakció, abszolút igazolódott, hogy ezt kell tennünk. A vajdasági, erdélyi, felvidéki magyar írók, irodalomtörténészek, kritikusok a magyarországi társaiknál jóval korábban szükségszerűen az internetről tájékoztódtak, ezt is figyelembe kellett vennünk. Találkoztam olyan vajdasági íróbarátommal, aki egy táborba halomnyi papírköteggel érkezett, és elmondta: kinyomtatta magának az internetről azokat az írásokat, amiket szeretne majd elolvasni. Mi, magyarországiak ezen a téren kicsit elkényeztetettek vagyunk, mert a legtöbb dologhoz nyomtatott formában is könnyen hozzá tudunk férni.

– *Mennyire figyelnek egymásra a folyóiratok? Kritikaként hangzott el, hogy szinte egyáltalán nem reflektálnak egymás írásaira.*

– Az irodalmi folyóiratok nagyon is figyelnek egymásra, érzik a másik lap ösztönét is, azt, hogy ki mit, miért tesz. Írásbeli reflexió azonban valóban nincs, ez valószínűleg a megkészettség miatt van így. Egy folyóirat átfutása két-három hónap, így akár négy hónap is eltelhet, mire reagálni tudnának egy másik lapban megjelent írásra, ami akkorra már esetleg el is felejtődött vagy már könyv formájában megjelent. Miközben becsüljük egymást, mindenki a maga dolgát végzi, nem szólunk bele egymás munkájába, noha szerkesztőként esetleg folyamatosan kapcsolatban vagyunk egymással. Persze nekünk nem egymással, hanem magunkkal kell elszámolnunk.

– *Véleménye szerint milyen jövőjük lehet az irodalmi folyóiratoknak Magyarországon?*

– A szellemi élet minden területének szembe kell néznie az elbugrisodás veszélyeivel... Egymástól függetlenül Márai és Kapuscinski is használja ezt a találó kifejezést, s azt értik

rajta, hogy az emberek többsége megszűnik gondolkodó ember lenni. Az igazi kérdés tehát az, hogy a szellemi élet meddig foglalkoztatja a társadalmat. Az, hogy az emberek az őket sokszor teljesen igénybe vevő napi munkán, a megélhetés kényszerén vagy a megszerzett javak öröme és felhasználásán túl szellemi kérdésekkel meddig akarnak, tudnak még foglalkozni. A folyóirat számomra mindig a frissesség és a kíváncsiság tere. Diákként is mindig azért vettem folyóiratot, mert kíváncsi voltam. Volt egy tanárom, aki felhívta a figyelmem rá, hogy ezekben a lapokban mit lehet olvasni. Onnantól izgatott, hogy mi van egy folyóiratszámban. Könyvet is azért veszek, mert kíváncsi vagyok rá. Ha eltűnik a társadalom szellemi jelenségek iránti kíváncsisága, és csak szakemberek lesznek – mert a világ szelhetetlenül a szakosodás felé halad –, akkor nagy kérdés számomra, hogy mennyire tudunk majd kilépni a szakmánkból. Meddig tudunk játszó emberek, szellemi emberek maradni, akiket egy vagy több másik szakma is érdekel. Én például olvasom A Természet Világát, és benne Staar Gyula interjúit. A fizikai és a matematikai részekből sajnos semmit nem értek, de maga az ember érdekel: miért jutott valakinek eszébe, hogy ilyen vagy olyan témával foglalkozzon. Izgat például az is, milyen volt Simonyi Károly gondolkodása – ő nagy fizikus volt, és megírta a fizika kultúrtörténetét. Egy fizikus kérdésfelvetései azért izgatnak, mert a szakmán túl mindenben van valami általános is. Ameddig ezt a fajta kíváncsiságát megőrzi az ember, addig a versre, színházra, képre, zenére is fogékony lesz. A kételyek persze jogosak... Amikor utaztam, mindig egy folyóiratszámot vittem magammal, és hihetetlen dolgokkal találkoztam. Amikor elmentem Fertőszentmiklósra Szedegre felvételizni az egyetemre, egy olyan vonattal tudtam csak visszaindulni, amelyik Kiskunfélegyházán állt vagy öt órát, és hajnalban indult tovább. Szedegen vettem egy Új Írást. Egyébként Merényi László első kérdése a felvételin az volt: mondja el a legutóbbi Új Írás-szám tartalomjegyzékét. Akkor ez még kérdés volt, ma már Új Írás sincs. De az az Új Írás-szám, amit visszafele vettem, már egy új szám volt. Számos izgalmas írást találtam benne, többek között Lagzi Istvánét, aki a lengyel menekültekről publikált dokumentumokat. Később Lagzi Istvánnal is kapcsolatba kerültem, aki dolgozott Varsóban is, a Magyar Intézetben. Az általa megkérdezettek arról beszéltek, hogy a háború alatt Fertőszentmiklós mellett, a laktanyában rendezték be a menekülttábort. Mindezzel Kiskunfélegyházán szembesültem, tizennyolc évesen, először távol az otthoni világtól. Azonnal valami otthonosságtudat keletkezett bennem. Hihetetlen, hogy az ilyen kíváncsiság miképpen tud visszautalni arra, amiben élsz, és ezáltal mindig tovább tudsz lépni. Ha tetszik, a kíváncsiság praktikus módon vissza is igazolódik. Talán ebből is következik, hogy magamat leginkább szabad, azaz ezer irányba elkalandozó olvasónak tartom. Mint ahogy Vekerdi Laci bácsi könyvtárosnak tartja magát, miközben a régészettől a matematikáig minden tudományághoz ért. Most találkoztam egy tanulmányával, amelyben Kalmár Lászlóról, a szegedi matematikusról ír, akivel egy beszélgetést én is meghallgattam egyetemistaként. Ma is sok regényt és folyóiratot olvasok, ha valami ismerettel rendelkezem, körülbelül ez a tájékozási alapja az ismereteimnek. Számomra a folyamatos olvasás a szakma, mint ahogyan Ilia tanár úr, én is az olvasmányaimból tájékozódok, és mindig el tudom magam helyezni a világban. Ha csak azokra gondolok, akik most mentek el, Határ Győző, Faludy György, Nagy Gáspár, Ryszard Kapuscinski és Beke György – számomra az ő világuk egy-egy külön, személyes könyvtár. Nemcsak a könyveiket, az egyéniségüket is ismertem.

– Szerkesztőként hogy tapasztalja, milyen hátrányt jelent a szellemi élet Budapest-centrikussága?

– Úgy gondolom, ma már a világ bármely pontja központtá avatható. Megszűnt a nagy központok létjogosultsága. Természetesen nincs teljesen így, hiszen kiállítások, színházak mégiscsak a nagy centrumokban vannak, de a korábbiakhoz nem hasonlítható szellemi erők léteznek ott, amit hagyományosan vidéknek nevezünk. Az elmúlt évtizedek természetes decentralizációja olyan hatalmas eredményeket hozott, amelyek talán már nem visszafordíthatóak. A központok mindig központosítani akarnak, de ha arra gondolok, hogy például Bács-Kiskunnak hihetetlen gazdag kulturális és színházi élete alakult ki, nagyon jó képzőművészete van, egészen kiváló zenei élete, s így tovább, s 1969 óta irodalmi folyóirata is működik, akkor mégiscsak vannak olyan eredmények, amelyek biztatóak. Én Kecskeméten sohasem éreztem azt, hogy vidéken élek, s akkor sem, ha bárhova megyek a megyében. Nyilvánvaló, hogy ebbe a személyes kapcsolatok is belejátszanak, alig van olyan művelődési ház, könyvtár a megyében, amelyekben ne fordultunk volna meg. Olyan közegben élek, amely segíti, hogy szellemi munkát végezzek, ennél többet nem mondhatok. Innentől kezdve minden az emberen múlik. Néha viccesen azt szoktam mondani: sokkal könnyebb nekünk, mert a mindennapi ütközetekben nem vagyunk benne, csak levélben, e-mailben, telefonokból áttételesen értesülünk a pesti irodalmi világ „történéseiről”. Intellektuálisan egyébként ez már egy annyira összetett kor, hogy nem az számít, valaki a fővárostól milyen távolságra él és dolgozik. Kecskeméten kiváló könyvtárunk van, itt a Kodály Intézet is. Lehet, hogy az itteni élet személyessége – s csak példát említek – már olyan új érték, ami egy metropoliszban már nincs meg. Nekünk egy-egy Forrás-esten, igaz, kivételes esetekben, háromszáz fős közönségünk is van. Budapesten ezt sehol sem tudják hozni. Lehet, hogy átértékelődnek a dolgok. Baka István mondta: eljön az az idő, amikor lehet, hogy csak nagyközségben szabad élni. Buda Feri most Tiszakécskén él, és jó verseket ír, úgy gondolom, a vidékiség és a szellemi értékteremtés kérdésének a megválaszolásánál ezt az összefüggést érdemes szem előtt tartani... Azt, hogy hol érzi magát a „világ közepén”, mindenkinek magának kell megtalálnia.

**Hollósi Zsolt**